

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE BİR KAVRAM KARŞILAMA YÖNTEMİ: EMİR KİPİYLE KURULAN BİRLEŞİKLER

Menşure AŞCI*

ÖZ

Birleştirme, genellikle iki veya ikiden daha çok sözün biçim birimi ve söz dizimi kalıpları kullanılarak yeni anlamlı birtakım sözcükler oluşturulması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemle türetilen sözcükler *birleşik sözcükler*, *birleşikler* olarak adlandırılır.

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinde söz birleştirme yöntemiyle oluşturulmuş *emir kipiyle kurulan birleşikler* incelenmiştir. Bu gruba giren birleşikler şimdiye kadar bir araştırmada topluca ele alınmamış, konu etraflıca incelenmemiş ve bütün örnekler bir arada gösterilmemiştir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Türkçesinde kullanılan, aslen bir emir cümlesinin çeşitli şekillerde kısaltılmasıyla kurulmuş birleşik sözleri tespit etmek ve yapısal yönden sınıflandırmaktır.

Söz konusu birleşiklerin tespiti için Türk Dil Kurumunun 2023'te basılan *Türkçe Sözlük*'ü ve kurumun güncel elektronik yayını olan <https://sozluk.gov.tr/> tarandı. Ayrıca yayımlanmış çeşitli kaynaklardan (*kitap, dergi, makale, gazete* gibi) ve elektronik yayınlardan araştırmamızın konusuna uyan örnekler derlendi. *Türkçe Sözlük*'te ve diğer basılı yayınlarda geçmeyen ama konuyla ilgili bir makalede teklif edilen (Şenel, 2009) uygun örnekler de bu araştırmaya alındı.

Kaynakların taranması sonucunda *emir kipiyle kurulan birleşiklerin* günümüz Türkiye Türkçesindeki toplam sayısının yüz beş (105) olduğu; birleşik fiil yapımına katkılarını da eklersek yüz otuz iki (132) yeni söze doğrudan veya dolaylı etki ettikleri belirlenmiştir. Bu durum, Türkçenin sözcük türetme gücünün ne denli çeşitli, zengin ve sınırsız olduğunun açık bir delilidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, söz yapımı, birleşikler, emir kipiyle kurulan birleşikler

A METHOD OF COMPRESSING A CONCEPT IN TURKISH: COMPOUNDS ESTABLISHED WITH THE IMPERATIVE MODE

ABSTRACT

Compounding usually occurs when two or more than two words are used with morphemes and syntax patterns to form new meaningful words. Words derived by this method are called "compound words, compounds".

In this study, compounds formed with the imperative mode derived by the word compounding method in Turkish are analyzed. The compounds in this group have not been analyzed collectively in a research until now, the subject has not been examined in detail and all examples have not been shown together. The aim of this study is to identify and structurally classify the compound words used in modern Turkish, which were originally formed by abbreviating an imperative sentence in various ways.

In order to identify the compounds, the Turkish Dictionary of the Turkish Language Association (2021) and the Association's current electronic publication <https://sozluk.gov.tr/> were scanned. In addition, examples from various published sources (such as books, magazines, articles, newspapers) and electronic publications that fit the subject of our research were compiled. Appropriate examples that were not mentioned in the Turkish Dictionary and other printed publications but were proposed in an article on the subject (Şenel, 2009) were also included in this research.

As a result of the review of the sources, it was determined that the total number of compounds formed with the imperative mode in modern Turkish is one hundred and ten (110); and if we add their contributions to compound verb formation, they directly or indirectly affect one hundred and thirty-nine (139) new words. This is a clear evidence of how diverse, rich and unlimited the derivation power of Turkish is.

Gönderilme Tarihi: 30 Ağustos 2024

Kabul Tarihi: 11 Eylül 2024

* Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, men-suasci@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3938-4828.

Keywords: Turkish, Word Formation, Compounds, Compounds formed with the imperative mode.

I. Giriş

Dil, canlı ve üretken bir varlıktır ve her unsuru dinamik bir yapıya sahiptir. Ortaya çıktığı andan itibaren, varlığını koruduğu sürece, sürekli kendini değiştirir ve geliştirir. Değişen dünya şartlarına bağlı olarak kendini yenileyen ve yeni şartlara uyum sağlayan dil, insanların hayatına giren yeniliklere de kayıtsız kalmaz ve hemen uyum sağlar.

İnsanlar, dili iletişim aracı olarak kullanmaya başladıkları andan itibaren kendilerini ifade etmek ve hayatlarına giren yenilikleri, değişimleri çeşitli şekillerde adlandırmak için yeni sözcüklere ihtiyaç duyarlar. Bazen de var olan sözcükler, yeni ve farklı bir sözcüğün kullanımıyla yahut değişen şartlar, durumlar nedeniyle kullanılmazlar, zamanla unutulurlar ve tabiri caizse ölürlür.

İnsanların uygarlığı gelişip çeşitlendikçe yeni toplumlar meydana gelmiş, toplumlar arası kültürel alışverişler artmış; insanlık için yeni ve yabancı nesnelere, kavramlara, terimlere karşılık bulma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle insanlar, yeni ve yabancı şeylere ad vermek için sözcük türetmeye başlamışlar; hatta bu iş için her toplum kendi dil yapısına uygun bir şekilde *sözcük türetme yollarını* çeşitlendirmiştir. Her dil için sözcük türetme şekli özeldir. Dillerin yapıları ve sözcük türetme yöntemlerinden yola çıkılarak köken birlikleri ve bir dilin hangi dil ailesine ait olduğu sonucuna varılabilir. Bu özellik yardımıyla dillerin akrabalıklarını, benzerliklerini veya farklılıklarını belirlemek daha kolaydır (Nalbant, 2017, s. 59).

Dünya tarihinde önemli bir yeri olan Türkler ve konuştukları dil olan Türkçe, diğer dillere nazaran çok geniş bir coğrafyaya yayılmış; bütün eski dünya milletleriyle iletişimde bulunmuş ve sayısız yenilikler, değişimler ve hatta büyük olaylar, devrimler yaşamıştır. Bütün Avrasya ve Kuzey Afrika milletleriyle doğrudan ilişkileri olan Türklerde ve Türkçede, doğal olarak çok fazla yenilik, farklılık, değişim ve gelişim meydana gelmiştir. Türkiye Türkçesinde kullanılan yabancı kelimelerin milliyet çeşitliliği ve Türkçe kelimelerin başka milletlerde kullanımı¹ göz önüne alındığında, yukarıda değindiğimiz durumun somut verileri açıkça görülebilir.

Düşünce zenginliğimizi artırmak, yeni sözcük ve kavramları somut bir şekilde ifade etmek, güçlü, güzel, sağlam bir dil anlatımı geliştirmek ve sözlüğümüze yeni kelimeler kazandırmak amacıyla kendi dilimizin kuralları, şartları ve imkânları doğrultusunda dilimize yeni sözcükler girmiştir.

Bir dilin kendi imkânlarıyla yeni kelimelerin yapılması, diğer seçeneklere göre tercih edilmesi gereken bir durumdur. Bazen var olan biçimlerden ya da biçimbirimlerden yararlanılarak da kavramlar oluşturulabilir.

I.1. Türkçede Kavram Karşılama Yolları

Türkçede kavram karşılama yolları kaynaklarda farklı şekillerde ele alınmıştır. Ancak çalışmaların çok azında bu konu, ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

Ergin, varlıkları, kavramları karşılamak için dilde şu yöntemlerin var olduğunu belirtmiştir: *alıntı sözcük alma, sözcük grubu yapma, sözcük diriltme, sözcük derleme, sözcük yapma, eklerle yeni sözcük türetme* (2013, s. 147-149).

Banguoğlu, bir dilde kelime yapma, yaratma işleyişinin iki şekilde oluştuğunu belirtir. Bunlardan ilki, halkın pratik ihtiyaçlarıyla dilin yapısına uygun türetilen yeni sözcüklerdir.

¹ Günümüzde Türkçenin kelime alışverişi yaptığı dil sayısı yirmi beşin üzerindedir (bk. TDK Türkçe Sözlük (2021); Günay Karaağaç (2021). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: TDK yayınları).

Bu tür türetmeye *halkça yapım (formation populaire)* denir. İkincisi ise bilim, din, sanat hayatının gerektirdiği yeni kavram karşılıklarıdır ki yine dilin yapısına uygun olarak ilgili aydınlarca kurulan yeni sözcüklerdir. Bu yöntem de *bilgece yapım (formation savante)* denir. Banguoğlu, sözcük oluşturma yöntemini ise iki gruba ayırır: *üretim* ve *birleşim* (1986, s. 155).

Sözcük türetme yöntemleri konusunda benzer görüşleri olan Ahanov (2008, s. 303-313) ve Karaağaç (2013, s. 251-253), bu yöntemleri şu şekilde sıralamıştır: *ekleme, bükün, yineleme, birleştirme, yardımcı sözler, yer düzeni ve vurgu yöntemi*.

Yıldız, Türkçede sözcük oluşturma yollarını şu ana başlıklara ayırmış ve değerlendirmiştir:

a. Türkçede başlangıçtan beri sistemli kelime yapma yolu; *türetme* ve *birleştirme yöntemi*.

b. İngilizce gibi başka dillerde alternatif kelime yapma yolu olarak görülen, Türkçede eskiden beri kullanılan ancak Türkçe gramer kitaplarında kelime yapma başlığında yer almayan kelime yapma yolları; *yansıma ve ikileme yöntemi*.

c. Halkın ve bazı kurumların katkısıyla ortaya çıkan Türkçede alternatif kelime yapma yolları: kısaltmalar: *kırpma, harmanlama ve akronim*; aktarmalar: *kişi isimleri ve ürün isimleri* (2010, s. 1034-1035).

Demir ve Yılmaz, Türkçede kelime yapma yollarını *türeme, birleştirme, kısaltma, kopyalama* olmak üzere dört başlık altında ele almışlardır (2014, s. 193- 200).

Sarı, Türkçede on dört farklı kelime yapma şekli olduğunu söylemiş ve bunları şu şekilde sıralamıştır: *türetme, kırpma, eksiltme, karma, baş harfleştirme, geri oluşum, işlev değiştirme, genelleme, ikileme, birleştirme, kopyalama, yansıma, uydurma, eşleştirme* (2015, s. 44).

Hazar, konu üzerine daha önce yapılan çalışmalardan derlediği bilgilerle, Türkçede otuz üç farklı kelime türetme yolu olduğunu göstermiştir: 1. *Eklerle (affixation)* 2. *Anlam etkilenmesi* 3. *Birleştirme ~ naht (compounding)* 4. *Cümle tipinde sözcük türetme (word reproduction type in sentence)* 5. *Çeviri yoluyla aktarma (transfer by translation)* 6. *Çok parçalı "birkaç dilden kelime ve ek alarak oluşan" sözcükler (multipart)* 7. *Çözümleyici yolla fiil türetme "ol-yardımcı fiiliyle oluşan dolaylamalı filler"* 8. *Derleme (compiling)* 9. *Eksiltme (ellipsis)* 10. *Genelleşme (genaralization)* 11. *Hece kesbirleme yoluyla kelime türetme* 12. *İkilemeler (duplucation)* 13. *Örnekseme (analogy)* 14. *Öykünme ~ geri oluşum (backformation)* 15. *Kalp "hecelerin yerini değiştirerek kelime türetme"* 16. *Karma (blending)* 17. *Kelime diriltme (resurrection)* 18. *Kırpma (clipping)* 19. *Kısaltma (acronym)* 20. *Kopyalama (copy)* 21. *Ödünçleme (browwing)* 22. *Örtmece ~ dolaylama (euphemism)* 23. *Özel adların genel ad olması ~ genelleşme (common name)* 24. *Tarama (scan)* 25. *Tamlama yapma yolu (determinative group) ve kelime grupları* 26. *Titreleme (intonation)* 27. *Tür değiştirme ~ evrişim (conversion)* 28. *Uydurma ~ kasıtlı yaratma ~ yenicilik (coinage ~ neologism)* 29. *Yeni anlam yükleme (new meaning installation)* 30. *Yerel sözcük türetme (domestic invented words)* 31. *Vezin ~ bükün ~ ıstikak (prosody) kalıplarıyla türetme* 32. *Sözcük görevini yitirmiş ikinci derece kelimelerden oluşan türler - edatlar "bağlaç, ünlem, ses taklitleri" ve biçimbirimler- (atrophy)* 33. *Sözcük ifade eden işaretler (signs)* (2015, s. 1651).

Alibekiroğlu, sözlük hazinesini zenginleştirme ve sözcük türetme yollarını iki grupta değerlendirmiştir: a. Zenginleştirme yöntemleri: *türetme, birleştirme, derleme ve tarama, örnekseme, ödünçleme, eğretileme, özel adların varlık ya da kavram adı olarak kullanılması, kısaltma*; b. Türetme yöntemleri: *türetme, birleştirme, örnekseme, ses değiştirme yöntemi* (2017, s. 38).

Eker, bütün dillerde söz varlığını geliştirmenin üç ana başlık altında toplanabileceğini belirtmiştir: *a. Türetme, birleştirme veya ödünçleme yapma, b. Sözcüklerin sınıfını değiştirme, c. Anlam değişiklikleri yapma*. Sözcük türetme yollarını da şu şekilde sıralamıştır: *birleştirme, türetme, kalıplaşma, örnekleme, kırpma, karma, kısaltma, kasıtlı yaratma, ters türetme, derleme, tarama, genelleşme, kopyalama* (2018, s. 107-110). Eker, bir yıl sonra yayımladığı eserinde, sözcük yapma yollarına beş yöntem daha eklemiştir: *anlam kayması, adlaşma, eylemleşme, uydurma ve ödünçleme* (2019, s. 326- 327).

Özkan, Toker ve Aşcı, Türkçede yeni bir kavram, nesne ve hareket adı karşılamak için dokuz farklı yöntem sıralamışlardır: *türetme, birleştirme, canlandırma, genel dilden yararlanma, halk ağızlarından yararlanma, kalıplaşma ve deyimleşme, örnekleme, yansıma sözcüklerden yararlanma, yabancı dillerden yararlanma* (2020: 46).

Kalaycı, Türkçede otuzu aşan kelime yapma yolu olduğuna işaret etmiş; Türkçede en eski sözcük oluşturma yöntemlerinin *ekleme ve kelimeleri birleştirme* olduğunu belirtmiştir. Zamanla ve değişen şartlar doğrultusunda sözcük oluşturmada yeni adlandırmalara gidildiğini, buna bağlı olarak da yeni yöntemler geliştirildiğini söylemiştir (2021, s. 156).

Kumanlı, Türkçede en sık başvurulan sözcük oluşturma yolunun ekleme olduğunu belirtir. Öte yandan, Türkçede sözcük oluşturma yönteminin sadece “ekleme” başlığına hapsedilmesinin dilin diğer sözcük oluşturma becerisinin araştırılmasını engellediğini, halbuki dilimizde ekleme dışında kavram karşılama yöntemlerinin hayli fazla olduğunu belirtir. Ona göre ekleme dışında dilimizde sözcük oluşturma yöntemleri şunlardır: *birleştirme (compounding), başharfleştirme, kısaltma-karma, ödünçleme, yerileştirme, örnekleme, tür değiştirme, ikileme, uydurma-yeni öge, titremleme, genelleşme, eksiltme, derleme ve tarama, geri oluşum* (2021, s. 22).

I.2.Birleştirme Yöntemiyle Kavram Karşılama

Birleştirme, Eski Türkçe döneminden beri kavram karşılamada başvurulan yöntemlerden biridir. Birleştirme, genellikle iki veya ikiden daha çok sözün biçim birimi ve söz dizimi kalıpları kullanılarak yeni anlamlı birtakım sözcükler oluşturulması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemle meydana getirilen sözcükler *birleşik sözcükler, birleşikler* olarak adlandırılır.

Yeni birleşik sözcükler oluşturulurken, birleşik sözcüğü oluşturan sözcükler bazen gerçek anlamlarından tamamen uzaklaşmalarına rağmen bazen anlamsal açıdan gerçek anlamlarını yitirmezler. Birleşigi oluşturan kelimeler bitişik veya ayrı yazılabilir. Bu yöntemle oluşturulan kelimeler *asıl unsur + asıl unsur* ya da *yardımcı unsur + asıl unsur* şeklinde birleşirler. Birleşik sözcükler anlamsal açıdan sadece bir kavramı karşıladıklarından dolayı tek sözcük hüviyeti taşırlar ve böylece kullanılırlar.

Dilimizde birleşik sözler meydana gelirken anlam kayması, ses kayması veya sözcük türünün kayması yoluyla bu yapılar oluşturulur. Anlam kayması yoluyla oluşturulan birleşik sözlerin sözcüğü oluşturan iki sözden birinin veya her ikisinin gerçek anlamlarını kaybettiğini (*devetabanı, denizaltı, hanımeli, kuşpalazı, akciğer, karafatma* gibi), ses kayması şeklinde oluşan birleşik sözlerde *ses düşmesi, hece düşmesi, kaynaşma* gibi ses olayları sonucunda ortaya çıktığını (*cumartesi, pazartesi, kahvaltı, peki* gibi), sözcük türünün kayması yoluyla oluşan birleşik sözlerin ise birleşen ögeler, birleşik söz konumuna evrildiklerinde önceden hangi sözcük türünden olurlarsa olsunlar, isim soylu söze dönüştüğünü (*kaptıkaçtı, külbasti, mirasyedi, örtbas, sıkboğaz, alaşağı, ateşkes, giderayak, bilirkışı, vatansever, hacıyatmaz*, gibi) söyleyebiliriz.

Türkçede birleştirme yöntemiyle çok fazla kavram karşılanmıştır. Birleşik kelimeyi oluşturan sözcükler bir kavramı karşıladıkları için sözcükler arasına başka unsurlar giremez: *Kadıköy, bakar kör, gökdelen, çekyat, albastı, alnı açık, cana yakın, imambayıldı, Van kedisi* gibi.

Korkmaz, Türkçede söz yapma yollarından birinin de birleşikler olduğunu, özellikle birleşik isimlerin (kişi, yer ve bazı cins isimlerin) bu yöntemle türetildiğini belirtir. İsimler yapan birleşiklerin kimi zaman her iki ögesinin asıl anlamlarını muhafaza ettiğini, bazen de asıl anlamlarının dışında farklı bir anlam edindiklerini açıklar. Bu birleşiklerin bir sözcükten oluşan isimler kabul edildiğini, yapım ve çekim ekleri de alabildiklerini izah eder (2003, s. 235-246).

Korkmaz eserinde, emir kipiyle yapılan birleşiklere -örnekler de dâhil- değinmemiştir. O, niteliklerine göre birleşik sözcükleri ikiye ayırır: a. anlamlarını muhafaza ederek yeni bir kavramı karşılayan birleşikler (*belirtisiz isim tamlaması, sıfat tamlaması, isnat grubu, edat grubu, zarf grubu, ikileme grubu ve birleşik fiil grubu*) b. Sözcüklerden birinin veya her ikisinin anlam yahut şekil değiştirerek yeni bir kavramı karşılayan birleşikler (*bitişik yazılırlar ve diğer gruba göre sayıları daha azdır*) (2003, s. 139-145).

Hatipoğlu, insanları birleşik kelime yapmaya zorlayan şeyin *tek bir anlama tek bir kelime bulma ihtiyacı* olduğunu vurgulamış ve tek bir kelime ile karşılanamayan kavramların iki ve daha fazla kelime ile karşılandığını söylemiştir. Türkiye Türkçesinde bileşik kelimenin üç yolla yapıldığını belirten Hatipoğlu bunları şu şekilde sıralamıştır: *anlam kayması yolu ile birleşik kelime yapma, ses kaynaşması yolu ile birleşik kelime yapma, kelime sınıfı kayması yolu ile birleşik kelime yapma*. O, bütün birleşik kelimelerin, bu üç yoldan biri ile kurulduğunu, yani birleşik kelimelerin yapısının bu üç esasa dayandığını dile getirmektedir. Bunlar dışında kalan, çoğu iki veya daha çok kelime ile kurulmuş bulunan terimlerin de birleşik kelime sayıldığını belirten Hatipoğlu, bu nedenle onların da bitişik yazılmalarının doğru olduğunu söyler (1963, s. 205-206).

Çalışmamızın konusu olan emir kipinin çekimiyle meydana gelmiş olan birleşik sözcükleri Hatipoğlu üçüncü gruba dâhil eder ve bu yolla meydana getirilen sözcüklerin sayısının gittikçe arttığını dile getirir. Bunların bir kısmının *şuhudi mazi* (görülen geçmiş zaman) ile kurulan bileşik sözcükler (*kaptıkaçtı, külbastı, mirasyedi, olupbitti, dedikodu, hünkârbeğendi, albastı, gecekonda, imambayıldı, serdengeçti, toprakbastı, mumsöndü, çıtkırıldım, vurdumduymaz* gibi), bir diğerinin emir kipinden kaymış birleşik sözcükler olduğunu dile getirir. Bunların ise ya yardımcı fiillerle isim gibi kullandığını ya da başka isimlerle tamlamalar yaptığını söyler (*örtbas, sıkboğaz, alaşağı (etmek), durdinlen (yok), ateşkes (anlaşması), kaçgöç, kapkaççı* gibi). Bir kısmı da *ortaçlarla* (participum) oluşturulan birleşik sözcükler olduğunu belirtir (*giderayak, bilirkışı, akarsu, yurtsever, vatansever, barışsever, sanatsever, biçerbağlar, hacıyatmaz, uyurgezer, ağaçkesen, çöpçatan, cankurtaran, günebakan* gibi). Bunlar dışında, çeşitli fiil şekillerinden kayarak birleşik sözcük olan pek çok kelime olduğunu da söyler (*elverişli, rasgele, alabildiğine, üstünkörü, albeni, birdirbir, çalçene, çalyaka, sallabaş, sallasirt* gibi) (1963, s. 210-211).

Vardar, birleşikleri, “İki ya da daha çok sözcüğün (bağımsız biçimin) kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşan ve anlamlı tek bir sözlük birimi işlevi gören sözcük.” şeklinde açıklar (1980, s. 41).

Bauer, sözcükleri dilin ve konuşmanın temel parçası olarak ele almış, sözcüklerin yapısal, anlamsal, vurgusal ve söz dizimsel açıdan özellikleri olduğunu dile getirmiştir. Sözcüklerin, yapısal olarak bir ana vurguya sahip aynı zamanda anlamsal açıdan da bölünemez birimler olduklarını belirtmiş (1983, s. 9); birleşikleri ise *dış merkezli* ve *iç merkezli* olarak sınıflandırmıştır (1983, s. 201-216).

Bloomfield İngilizcedeki birleşikleri yapı bakımından iki gruba ayırmıştır: 1. Sözdizimsel (syntactic) birleşikler, 2. Sözdizim dışı (asyntactic) birleşikler (1984, s. 233).

Tekin, birleşikleri “İki ya da daha çok sözcüğün dilin sözdizimi kurallarına uygun ya da aykırı olarak kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşan ve anlamlı tek bir sözlük birimi işlevi gören sözcük.” olarak tanımlar ve birleşikleri şu şekilde gruplandırır: 1. Sözdizim dışı birleşikler (*Topkapı, sacayak; açık göz, kılıkyruk* gibi), 2. Sözdizimsel birleşikler (*baykuş, sütlaç, karnıyarık* gibi), 3. Sözlük anlamını koruyan birleşikler (*ak kelebek, sakız ağacı, Şile bezi* gibi). Tekin, emir kipiyle kurulan birleşiklere ayrı bir başlık ayırmamış, sözdizimsel birleşikler bölümünde “cümle türündeki birleşikler” başlığında *gelberi, vargel, gelgit* örneklerini göstermiştir (2013, s. 341-350).

Lieber, ekleme yoluyla sözcük yapımı haricinde şu yöntemlerle de söz türetildiğini belirtmiştir: *birleştirme (compounding), başharfleştirme, kısaltma-karma, ödünçleme, yerlileştirme, örnekseme, tür değiştirme, ikileme, uydurma-yeni öge, titremleme, genelleşme, eksiltme, derleme ve tarama, geri oluşum* (2005, s. 375). Lieber bunlara ilaveten, birleşikleri *iç merkezli (endocentric), dış merkezli (exocentric) ve çift merkezli (copulative) birleşikler* olarak sınıflandırmıştır. İç merkezli birleşiklerin genelde *isim + isim* yapısında olduğunu, dış merkezli birleşiklerin ise *sıfat + isim* yapısındaki birleşikler olduğunu söyler. Çift merkezli birleşikleri de birleşikteki her bir ögeye eşit ağırlık verilen birleşikler şeklinde tanımlar (2005, s. 378).

Şenel, birleşik sözcükleri dört başlık altında sınıflandırmıştır:

a) *Anlam kayması yolu ile kurulan birleşik sözcükler*: Bu grupta yer alan ve birleşigi oluşturan sözcüklerin birinin ya da her ikisinin anlamını yitirmesiyle meydana gelen yapılar olduğunu söyleyen Şenel, birleşigi oluşturan sözcüklerin birincisinin anlamını yitirmesine *sigaraböreği, dereotu, ateşböceği, dededeni*; birleşigi oluşturan sözcüklerden ikincisinin anlamını yitirmesine *yerelması, rüzgargülü, basımevi, atlıkarınca*; birleşigi oluşturan sözcüklerin her ikisinin de anlamını yitirdiği sözcüklere *hanımeli, aslanagızı, devetabanı demirbaş* gibi örnekleri verir.

b) *Ses kayması yolu ile kurulan birleşik sözcükler*: Şenel, bu şekilde kurulan birleşik sözcüklerin, birleşigi oluşturan birinci sözcüğün son sesi ya da ikinci sözcüğün ön seslerinin kaybolduğunu ve kaynaştığını belirtir (*cuma ertesi > cumartesi, pazar ertesi > pazartesi, kahve altı > kahvaltı, pek iyi > peki* gibi).

c) *Sözcük türleri kayması yolu ile kurulan birleşik sözcükler*: Şenel, bu yöntemle meydana gelen birleşik sözcüklerin türünün değiştiğini ve bunların bir bölümünün öğrenilen geçmiş zamanlı eylemlerle kurulduğunu söyler (*kaptıkaçtı, külbasti, mirasyedi, olupbitti, dedikodu, şıapsevdi, serdengeçti* gibi).

d) *Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler*: Makalemizin konusu olan, bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşiklerin bitişik yazıldığını vurgulayan Şenel *alaşağı, albeni, ateşkes, çalçene, çalyaka, dön baba, gelberi, incitmebeni, sallabaş, sallasirt, sıkboğaz, unutmabeni; çekyat, geçgeç, kaçgöç, kapkaç, örtbas, seçal, veryansın, yapboz, yazboz tahtası* gibi birleşikleri Türk Dil Kurumunun, *iki ögesi de emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler* olarak adlandırdığını belirtir ve iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcüklerin çoğunun aslında iki ayrı sözcüğün birleşmesinden oluştuğunu söyler (*belgit, kazıkazan, bilsat, örtbas, çekyat, seçal, geçgeç, sürgit, gelgeç, geçici verkaç, gelgit, vurtut, kaçgöç, yapboz, kapkaç* gibi).

Şenel ayrıca, iki kelimenin kısaltılması yoluyla da birleşik kelimeler oluştuğunu, bunların içerisinde *fiil + fiil, isim + isim, isim + fiil* şeklinde oluşumların var olduğunu ve *fiil + fiil* şeklinde oluşturulan yeni birleşiklerin, kelimelerin ilk heceleri alınarak türetildiği için emir kipinde görüldüğünü söyler. Bu yapıların yapım ekleriyle yeni kelimeler türetilirken gövde

şeklinde kullanılmakta olduğunu da vurgular (*kaptı kaçtı* <kap- +kaç- <kapkaç+cı +lık gibi). *İsim + fiil* şeklinde türetilen yeni kelimelerin de ilk heceleri alınırken, sadece ikinci kelime emir kipinde olduğunu ayrıca dile getirir (*belgegeçer* <bel + geç- <belgeç, *tutulu satış* <tut + sat- <tutsat, *kes + kopyala + yapıştır* <keskopyap gibi). Söz varlığımızı genişletmek ve zenginleştirmek için başvurulan bu yöntemle bir ad vermek gerektiğini, bu yöntemle de yeni bir kavramı karşılanmanın doğru olacağını söyleyen Şenel, kelimeleri türetme mantığından yola çıkarak (*kısaltma + birleştirme* <kısbir, *kesip + birleştirme* <kesbir, *kes + kopyala + yapıştır* <keskopyap *böl + yapıştır* <bölyap, *parçala + yapıştır* <paryap, *bölme + birleştirme* <bölbir, *parçalama + birleştirme* <parbir, *kopyala + yapıştır* <kopyap gibi) yeni kelimelerin oluşturulmasında heceleri kısaltma ve birleştirme yoluna sıklıkla başvurulduğunu ve bu yapıları adlandırmada *hece kesbirleme yoluyla kelime türetimi* ifadesinin kullanımının doğru ve daha net adlandırma olabileceğini teklif eder (2009, s. 103-108).

İmer, Kocaman ve Özsoy birleşikleri, *başka durumlarda bağımsız işlevi de olan aynı ya da değişik sözcük sınıfından iki ya da daha çok sözcüğün yeni bir kavramı adlandırmak için yan yana getirilmesi işi olarak söz yapma yolu* şeklinde tanımlamışlardır (2013, s. 58).

Paylan, Türkçede iki yahut ikiden fazla sözcüğün birleşip yeni bir kavramı karşılaması şeklinde açıkladığı *birleşme* yönteminin ekleme yönteminden sonra en fazla müracaat edilen sözcük yapma yöntemi olduğunu belirtir ve bu yönteminin kolay ve hızlı bir yöntem olduğundan insanların söz birleştirme yoluna sıklıkla müracaat ettiğini açıklar. Ayrıca, birleşikleri oluşturan sözcüklerin yerli olabileceği gibi *yerli / yabancı, yabancı / yerli, yabancı / yabancı* şeklinde yapıldığını da izah eder (2015, s. 31-33).

Sarı, Türkçede *birleştirme* yöntemiyle sözcük türetmenin *ekleme* yöntemi gibi işlek ve yaygın olduğunu belirtir. Birleştirme yönteminin bu denli yaygın olmasının nedenini de “insan zihninin kolayca üstesinden gelebileceği bir süreç” olarak açıklar. Sarı ayrıca, birleştirme mekanizmasının farklı mekanizmalarla etkileşim içerisinde bulunabileceğini söyler ve buna örnek olarak iki fiilin kök hâlde bir arada kullanılıp isim sınıfından bir birleşik ortaya çıkarılmasının sadece birleştirme ile açıklanamayacağını, bu tür durumlarda işlev değiştirme mekanizmasının da devreye girdiğini söyler (*kap-* fiil + *kaç-* fiil = *kapkaç* veya *çek-* fiil + *yat-* fiil = *çekyat* gibi). Bazen çekimli fiillerin de işlev değişimine uğrayarak isim sınıfından birleşiklerin oluşmasına zemin hazırladığını (*ol-du* “fiil” + *bit-ti* “fiil” > *oldubitti* “isim”, *biç-er* “fiil” + *döv-er* “fiil” > *biçerdöver* “isim” gibi) ve bu tür işlev değişimine uğramış birleşiklerin belirgin herhangi bir baş öge barındırmadıkları için *başsız birleşikler* olarak değerlendirilebileceğini ifade eder. İlaveten, bu tür birleşiklerin birden fazla baş ögeye sahip olduklarının da düşünülebileceğini, ilgili birleşiklerin anlamının, kendilerini oluşturan öğelerin ayrı ayrı anlamlarının bütününe eşit olduğunu ve anlamı tamamlayıcı nitelikte olduklarını belirtir (2016, s. 200).

Sarı, Türkiye Türkçesindeki birleşiklerin sınıflandırılması konusunda meydana getirilen birleşiklerin *iç merkezli, dış merkezli, yarı merkezli, eş merkezli* olarak sınıflandırılması önerisinde de bulunmuştur (2016: 208). Baş ögenin belirginliğini kaybedip yeni yapının anlamsal özelliklerinin ileri derece değiştiği birleşikler *dış merkezli (exocentric)*, bir başın mevcut olduğu ve anlamsal özelliklerin korunduğu birleşikler ise *iç merkezli (endocentric)* olarak tanımlandığını da belirtir. Bunlardan dış merkezli olanlarının sözlükselleşerek sözvarlığında yer aldığını, iç merkezli birleşiklerde çoğu durumda morfofonetik değişimler görülmezken, sözlükselleşmiş dış merkezli birleşiklerde bu türden değişiklikler ortaya çıkabildiğini de vurgular (2015, s. 74-78).

Alyılmaz, birleşiklerle ilgili önceden yapılmış çalışmaları ve tasnifleri değerlendirerek Türkçede *sentaktik / söz dizimsel* yöntemle oluşturulmuş kavram işaretlerini şu şekilde sınıflandırır:

- a. Belirtisiz ad tamlaması yapısındaki kavram işaretleri
- b. Sıfat tamlaması yapısındaki genel anlamlı kavram işaretleri
- c. Birleşik eylem yapısındaki kavram işaretleri
- d.1. Ad + eylemden oluşan kavram işaretleri
- d.2. Eylem-bağ-fiil/ulaç eki + eylem yapısından oluşan kavram işaretleri
- e. Belirteç + eylem yapısından oluşan kavram işaretleri
- f. Nesne + eylem yapısından oluşan kavram işaretleri
- g. Tekrar gruplarından / ikilemelerden oluşan kavram işaretleri
- h. Diğer sözcük gruplarından oluşan kavram işaretleri
- ı. Cümlelerden oluşan kavram işaretleri (2018, s. 12-17).

Şimdiye kadar yapılmış araştırmalarda, birleşik olarak kabul edilecek sözlerin hangileri olabileceğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Birleşikleri diğer sözlerden ayırmanın zorluğuna işaret eden Marchand (1969), Levi (1978), Bauer (1983) ve Lieber (1992) gibi araştırmacılar, bu ayırım için *vurgu, yazım, sözlüksel anlam, çekim, yineleme, eş uyum (co-ordination)* gibi donelerin göz önünde bulundurulmasını ve birleşik bir söze başka bir sözcüğün eklenmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu donelerden en belirgin olanının *ayrılmazlık (inseparability)* ilkesi olduğunu da ayrıca vurgulamışlardır (Kumanlı, 2021, s. 26-27).

Malkoç, birleşik kelimeyi iki veya ikiden çok sözcüğün aralarına ek veya herhangi bir kelime giremeyecek kadar donmuş olması, kalıplaşması suretiyle meydana gelen yapılar olarak tanımlar. Bu çeşit kelimelerin tam bir kalıplaşmaya uğramış olduklarını, dil bilgisinde tek bir sözcük gibi işlem gördüklerini ve hepsinin isim soylu kelime olduğunu söyler (2022, s. 28-29).

Budak, bileşikleri *birleşik isim grubu* şeklinde değerlendirir. Bunların bir varlığı, nesneyi, kavramı karşılayan, dil bilgisi kuralları çerçevesinde birleşen sözcüklerden meydana getirildiğini ifade eder (*hanımeli, gecekondü, aslanağzı, vurdumduymaz, bilgisayar* gibi). Bu tür isim gruplarının morfolojide *birleşik isim* olan yapıların söz dizimsel karşılığı olduğunu belirtir. Budak ayrıca, çeşitli kelime grupları şeklinde bir araya gelip kalıplaşarak bir varlık, nesne veya kavrama karşılık gelen yapıların *isim + isim, sıfat + isim, isim + fiilimsi, isim + çekimli fiil, çekimli fiil + çekimli fiil* gibi çok değişik şekillerde kurulduğuna değinir (*hanımeli, aslanağzı, sivrisinek, gelgit, biçerdöver, gecekondü, indibindi* gibi). Bu kelime gruplarını oluşturan sözcüklerin *isim, sıfat, zamir, zarf* gibi isim soylu kelimeler olabileceği gibi *fiilimsi, çekimli fiil* hatta *cümle* şeklinde de olabileceğini de söyler (*dedikodu, biçerdöver, yanardöner, çekyat, kapkaç, imambayıldı* gibi) (2022, s. 917).

Eyi, birleşikleri *iki yahut ikiden çok sözün birleşmesiyle oluşmuş söz öbekleri* şeklinde açıklar ve bunları beş gruba ayırır: *isim tamlaması biçiminde kurulu birleşik isimler, sıfat tamlaması biçiminde kurulu birleşik isimler, yüklemleme biçiminde kurulu birleşik isimler, sözcük türleri kayması yoluyla oluşan birleşik isimler ve ses değişikliği sonucunda oluşmuş birleşik isimler.* (2024, s. 214).

II. Amaç ve Yöntem

Türkçede *kavram karşılama yolları ve birleştirme* yöntemine dair bilimsel yayınlar incelendiğinde, *emir kipiyle kurulan birleşiklerin* bir araştırmada topluca ele alınmadığı, konunun etraflıca incelenmediği ve konuyla ilgili Türkiye Türkçesindeki bütün örneklerin bir

arada gösterilmediği tespit edilmiştir. Bu araştırmanın amacı, günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan, aslen bir emir cümlesinin çeşitli şekillerde kısaltılmasıyla kurulan ve *emir kipiyle kurulan birleşikler* adını verdiğimiz bütün birleşikleri tespit edip sınıflandırmaktır.

Hatipoğlu (1963), Şenel (2009) ve Sarı (2016) birer paragrafta kısa açıklamalarla, birkaç örnekle bahsini ettiği *emir kipiyle kurulan birleşiklerin* tespiti için önce Türk Dil Kurumunun 2023'te basılan *Türkçe Sözlük*'ü ve bu sözlüğün en güncel elektronik yayını olan sozluk.gov.tr/tarandı. *Türkçe Sözlük* dışında basılmış çeşitli kaynaklardan (*kitap, dergi, makale, gazete* gibi) ve elektronik yayınlardan araştırmamızın konusuna uyan örnekler derlendi. *Türkçe Sözlük*'te ve diğer basılı yayınlarda geçmeyen ama konuyla ilgili bir makalede teklif edilen (Şenel, 2009) uygun örnekler de bu araştırmaya alındı. Sözlü kaynaklardan duyulan örnekler -yaygın kullanılmadıkları ve kaynakların şüpheli olması nedeniyle- araştırmaya dâhil edilmedi. Derlenen birleşikler, yapısal olarak sınıflandırıldı. Birleşikleri oluşturan sözcüklerin kökeni parantez içinde (<Far. +T.) verildi. *TDK Türkçe Sözlük*'den alınan örneklerin sonuna hangi sayfada geçtikleri belirtildi (s. 344 gibi). *TDK Türkçe Sözlük*'te olmayan, diğer kaynaklardan tespit ettiğimiz sözcüklerin nereden alındığı ayrıca gösterildi. TDK'nin basılı sözlüğünde olmayan ama sanal sözlüğünde var olan sözcüklerin nereden alındığı *sozluk.gov.tr* (2024) şeklinde gösterildi.

III. İnceleme

Bu makalenin konuyla ilgili önceden yapılmış çalışmalardan farkı, *emir kipleriyle kurulan birleşikler* konusunun dil bilgisi çalışmalarında ayrı bir başlık hâlinde ele alınmamış olmasıdır. Bazı araştırmacılar benzer şekillerde nesne, kavram karşılayan birleşiklere değinmiş fakat konuyla ilgili çok az örnek gösterip *emir kipiyle kurulan birleşiklere* özel bir bölüm açıp incelememişlerdir. Çalışmamızın önemi, *emir kipleriyle kurulan birleşiklerin* ilk kez diğer birleşiklerden ayrılıp incelenmiş olmasıdır.

Çeşitli basılı ve elektronik kaynaklardan derlenen *emir kipiyle kurulan birleşikler*, yapısal olarak ele alınıp sınıflandırılmıştır. Bu birleşiklerin yapısında genellikle fiilin ikinci teklik şahıs (olumlu / olumsuz) çekiminin kullanıldığı görülmektedir. Emir kipinin diğer şahıs çekimleriyle oluşturuluş iki birleşik örneğine rastlanmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinin *Güncel Türkçe Sözlüğü*'nde geçen ve sözlükte yer almayan, çeşitli yayın organlarından tespit edebildiğimiz bütün örneklerle yer verilmiştir. Elbette ki gözümüzden kaçan örnekler de olabilir.

III.1. İki Parçası da Emir Kipiyle Kurulan Birleşikler (Fiil + Fiil)

Bu gruba giren birleşiklerin her iki parçası da fiilin emir ikinci teklik şahıs çekimiyle kurulmuştur. Fiillerin yalın şekilleriyle oluşturulan bu birleşikler, emir kipiyle oluşturulmuş birleşikler içerisinde en çok kullanılan söz yapma yöntemidir. Bu grup kendi içinde dört bölüme ayrılır:

- İki parçası da basit fiilden kurulan birleşikler (fiil + fiil),
- Parçalardan biri basit diğeri türemiş fiilden kurulan birleşikler (fiil + fiil),
- İki parçası da türemiş fiilden kurulan birleşikler (fiil + fiil),
- İlk parçası emrin ikinci teklik şahıs çekimiyle, ikinci parçası emrin diğer şahıs çekimleriyle oluşan birleşikler (fiil + fiil),
- Hece kesbirlleme yoluyla kurulan birleşikler (fiil / isim + fiil).

III.1.1. İki Parçası da Basit Fiilden Kurulan Birleşikler (Fiil +Fiil)

Bu gruba giren birleşiklerin her iki parçası da emir kipinin ikinci teklik şahıs çekimi yapısındadır, yani fiilin yalın şeklindedir. Örnekler alfabetik sırayla aşağıda gösterilmiştir.

Batçık a. "Alt geçit." (s. 282).

Bultak /-ğı a. "Bir ile üç yaş grubu için oluşturulmuş, üzerinde çeşitli biçimlerin ve uygun parçalarının bulunduğu zekâ oyunu." (s. 410).

Çekçek /-ği a. "Kişileri taşımak için kullanılan, insan gücüyle işleyen iki tekerlekli araç." (s. 509).

Çekyat a. "Gerektiğinde açılıp yatak durumuna getirilebilen koltuk, kanepeler." (s. 516).

Delgeç a. "Mukavva, kâğıt, kayış, maden ve benzerinde delik açmaya yarayan araç, delcek, zimba." (s. 614).

Döngel a. hlk. "Muşmula ağacının olgunlaşıp yumuşadıktan sonra yenilebilen, yuvarlak, mayhoş, buruk ve beş çekirdekli meyvesi, muşmula, beşbıyık." (s. 713).

Geçgeç /-ci (yapmak) a. "Seyredilecek uygun bir program aramak amacıyla televizyon kanallarını tarama." (s. 914).

Gelgeç sf. mec. "1. Geçici 2. Hercai." (s. 921).

Gelgel a. "1. Başa takılan elmas veya altın iğne 2. mec. Çekicilik." (s. 921).

Gelgit a. "1. Boşuna gidip gelme 2. coğ. Ay ve Güneş'in yer yuvarlağı üzerindeki çekim güçleri sebebiyle deniz yüzünde, özellikle ana denizlerde su düzeyinin alçalması, kabarması olayı, medcezir." (s. 921).

Gitgel a. (<İng. *crisscross* sözünden) "Konut ve işyeri arasında ve bunu yaparken meskûn mahal sınırını aşan seyahat; bazen işle ilgisi olmasa bile yerler arasında düzenli veya sık sık tekrarlanan seyahat." (tureng.com 2024).

Kaçgöç a. "Dinî bir anlayışla Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmaları." (s. 1254).

Kapkaç a. "Kapıp kaçmak yoluyla yapılan bir hırsızlık türü." (s. 1309).

Kaykaç /-cı a. sp. "Özel olarak yapılmış ayakkabıların altına yerleştirilmiş krampona benzeyen bir dizi tekerlekle kayılarak yapılan bir spor dalı." (s. 1366).

Kaykay a. "Türlü maddelerden yapılmış, altında tekerlekler bulunan, üzerinde kayılan alet." (s. 1366).

Kesyap a. "Kumaş, tahta vb. malzemelerle yapılan, kâğıt veya kartona yapıştırılan resim, kolaj." (s. 1401).

Örtbas a. "Bir durumun, bir olayın duyulmamasını, yayılmamasını sağlayan önlemler almak anlamındaki örtbas etmek ve 'bir durum, bir olay duyulmamak, yayılmamak' anlamındaki örtbas olmak deyimlerinde geçer." (s. 1859).

Seçal a. "Kafeterya, lokanta, büyük mağaza vb. yerlerde yemeği alma, parayı kasaya ödeme gibi bazı hizmetlerin alıcı tarafından yerine getirilmesi." (s. 2053).

Sürgit zf. "İlelebet." (s. 2184).

Tutçek /-ği a. tıp. "Doğacak çocuğu ana rahminden çekmeye yarayan alet, lavtai forseps." (s. 2390).

Tutkal a. "Deri, kıkırdak vb. hayvansal maddelerden elde edilen, katılaşmış sertleşme özelliği ile tahta, kâğıt vb. yapıştırmaya yarayan madde; mec. Sırnaşık ve yapışkan, tutkal gibi (kimse)." (s. 2390).

Tutsat a. tic. "Bir taşınmazın ipotek edilmek suretiyle uzun vadeli krediyle satın alınması, tutulu satış." (s. 2392).

Vargel a. "Herhangi bir makinenin bir doğrultuda gidip gelerek iş gören parçası." (s. 2469).

Verkaç a. sp. "Futbol, hentbol ve basketbolda topa sahip oyuncunun yakındaki bir arkadaşına pas verip boş bir alana kaçarak tekrar topu alması." (s. 2481).

Vurkaç a. "Birden saldırıp hemen kaybolma." (s. 2491).

Vurtut a. "1. Silahla yaratılan kargaşalık. 2. zf. uzun uzun çekişerek, sıkı pazarlık ederek." (s. 2492).

Yapboz a. "Kesilmiş resim parçacıklarını birbirine uygun duruma getirerek resmi yeniden oluşturmaya dayanan bir tür çocuk oyunu." (s. 2526).

Yapsat a. "Bina yapıp satma işi." (s. 2531).

Yazboz a. "İskambil, okey vb. oyunlarda sonuçların yazıldığı kâğıt." (s. 2559).

III.1.2. Parçalardan Biri Basit Diğeri Türemiş Fiilden Kurulan Birleşikler (Fiil + Fiil)

Baskonuş (tuşu) "Özellikle sabit telefonlarda bulunan bir tuşa verilen addır." Technopat.net (2024).

Bölyönet a. "Bir ulusun veya topluluğun birliğini bozmak üzere içeriden veya dışarıdan yapılan müdahale" (s. 399).

Durdinlen a. "Mola, ara verme" (Hatipoğlu, 1963).

Eklesil a. "Üniversitelerde öğrencilerin ders seçme veya bırakma işlemi." (s.767).

Gergevşet a. sp. "Birbirine yaklaşık bükülü vücut bölümlerini, gerici kasların çalışmasıyla birbirinden iyice uzaklaştırma." sf. 933

Kesyapıştır a. l. "Bilgisayar yazılımlarında seçilen bir metni veya nesneyi bir yerden yok edip başka bir yere taşıma işlemi." (s. 1401).

Ödegeç a. "Belli bir miktara kadar yapılacak ödemelerde imza ve şifre gerektirmeden kartla ödeme yapma işlemi." (s. 1836).

III.1.3. İki Parçası da Türemiş Fiilden Kurulan Birleşikler (Fiil + Fiil)

Doldurboşalt a. sp. "1. Oyunun son dakikalarında galip olan takım tarafından oyalama amacıyla topu uzun paslarla rakip kale önüne gönderme. 2. ask. Nöbet sonrası namluda merminin kalıp kalmadığını denetlemek için verilen komut." (s. 700).

Kazıkazan a. "1. Kart kazındığında aynı tutardan üçünü bir arada bulma esasına dayalı bir tür talih oyunu 2. Kart kazındığında üzerinde yazılı olan ödülü kazanmaya dayalı bir tür talih oyunu." (s. 1373).

Kopyalayapıştır a. bl. "Bilgisayar yazılımlarında seçilen bir metni veya nesneyi bir yerden kopyalayıp başka bir yerde de bulunmasını sağlama işi." (s. 1481).

III.1.4. İlk Parçası Emrin İkinci Teklik Şahıs Çekimiyle, İkinci Parçası Emrin Diğer Şahıs Çekimleriyle Oluşan Birleşikler (Fiil + Fiil)

Birleşikleri oluşturan parçalardan biri emir kipinde olan diğeri ise çekimli fiil şeklindeki iki fiil parçasından oluşan bu birleşiklere çekimli birleşik adı verilmektedir.

Gelgelelim bağ. mec. "Ne var ki" (s. 921).

Veryansın a. “Acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harca-
mak veya acımasızca söylemek anlamlarındaki veryansın etmek deyiminde geçer.” (s. 2482).

III.1.5. Hece Kesbirleme Yoluyla Kurulan Birleşikler (Fiil + Fiil / İsim + Fiil)

Bu grubu oluşturan birleşikler, bir örnek dışında (belgeç) her iki parçası da emir ki-
piyle kurulan yapıların kısaltmalarıdır. Sadece bir örnekte üç parçadan oluşan birleşik tespit
edilmiştir (keskopyap). Hece kesbirleme yoluyla kurulan birleşik örneklerinin çoğu Şenel
(2009)’in çalışmasından alınmış, bazıları aktif olarak kullanılan bazıları da teklif durumun-
daki örneklerdir. Şenel çalışmasında, heceleri kısaltma ve birleştirme yoluyla Türkçede pek
çok kavram, nesne karşılandığını belirtir. Bu yöntemle kavram karşılamaya ise *hece kesbir-
leme yoluyla söz türetme* adını verir (2009, s. 103-108).

Belgeç a. (bel+ geç- <belgegeçer) “Yazılı, bilgi ve belgelerin telefon sistemi vasıtasıyla
bir yerden bir yere iletilmesini anında sağlayan araç; belgeç, faks.” (s. 300).

Belgit a. (bel+ git- <belge gitti) “Elektronik ortamda gönderilen herhangi bir belge,
belge gitti cümlesinin kısaltması.” (Şenel, 2009).

Bilsat a. (bil+ sat- <bilgi satma) “Kuruluşlar, şirketler arasında bilgi satma; bilgile-
şim.” (s. 344).

Bölbir a. “Böl ve birleştir cümlesinin kısaltması.” (Şenel, 2009).

Bölyap a. “Böl ve yapıştır cümlesinin kısaltması.” (Şenel, 2009).

Kesbir a. “Kes ve birleştir cümlesinin kısaltması.” (Şenel, 2009).

Kesyap a. “Kumaş, tahta vb. malzemelerle yapılan, kâğıt veya kartona yapıştırılan re-
sim, kolaj.” (s.1401).

Keskopyap a. “Kes, kopyala ve yapıştır cümlesinin kısaltması” (Şenel, 2009).

Kısbir a. “Kes ve birleştir cümlesinin kısaltması” (Şenel, 2009).

Kopyap a. “Kopyala ve yapıştır cümlesinin kısaltması” (Şenel, 2009).

Paryap a. “Parçala yapıştır cümlesinin kısaltması” (Şenel, 2009).

III.2. Parçalarından Biri Emir Kipli Yüklem, Diğeri Nesne veya Özne ile Kurulan Birleşikler (Fiil + İsim/ İsim+ Fiil)

Bu grubu oluşturan birleşikler, aslen bir cümleden kısaltılmış, kavram karşılayan bir
söz hâline getirilmiş yapılardır. *Albeni* örneğinde, “Sen beni al.” cümlesinden oluşturulmuş
bir birleşik kurulduğu görülmektedir. Sarı (2016) bu tür birleşikler için *nesne + yüklem
veya özne + yüklem yapısında kurulan birleşikler* terimini kullanmıştır.

III.2.1. Emir Kipli Yüklem + Nesnelere Kurulan Birleşikler (Fiil + İsim)

Bu gruba giren birleşiklerin bazıları bitişik bazıları ise ayrı yazılmaktadır.

Albeni a. mec. “Çekicilik” (s. 85).

Ateşkes a. ask. (<Far. + T.) “Savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması,
bırakışma, mütareke. (s. 183).

Çalçene sf. “Durup dinlenmeden konuşan, çenesi düşük (kimse), geveze.” (s. 485).

Çalyaka zf. “Yakasına yapışıp sıkıca tutarak” (s. 489).

Çek valf / -fi a. (<T. + Fr.) “1. Depodaki suyun geri kaçmasını önlemek için kullanılan araç, çek vana. 2. İçinden gaz, buhar ve yakıt akışının geçmesine bir yönde izin veren, ters yönde akışımı otomatik olarak kapayan ve durduran vana, çek vana.” (s. 515).

Çek vana a. (<T. + İt.) “Çek valf.” (s. 516).

Daluyku a. “Derin uyku.” (s. 587).

İncitmebeni a. hlk. “Bir organ veya dokudaki hücrelerin kontrolsüz olarak bölünüp çoğalmasına bağlı olarak dokulara yayılmasına veya uzak dokulara sıçramasıyla beliren hastalık; amansız hastalık, dokunmabana, kanser” (s. 1190).

Merkezkaç sf. (<Ar. + T.) “Merkezden uzaklaşan, santrifüj.” (s. 1659).

Sallabaş sf. “1. Başı sürekli sallanan. 2. *mec.* Her sözü düşünmeden onaylayan.” (s. 2020).

Sallapati sf. “1. Düşünmeden veya saygısızca davranan. 2. Özensiz, dikkatsiz ve kaba saba yapılmış. 3. *zf.* düşüncesizce, saygısızca ve patavatsız bir biçimde.” (s. 2020).

Sallasırt a. hlk. “Ağır bir nesneyi araç kullanmaksızın elle başka bir yere atma veya aktarma.” (s. 2020).

Sıkboğaz a. mec. “Bir şey yaptırmak için ‘birini zorlamak, baskı yapmak’ anlamlarına gelen *sıkboğaz etmek* deyiminde geçen bir söz.” (s. 2091).

Unutmabeni a. “bit. b. İki çeneklilerden, küçük mavi çiçekler açan bir bitki.” (s. 2418).

III.2.2. Emir Kipli Yüklem + Öznelerden Kurulan Birleşikler (Fiil + İsim)

Bu birleşiklerdeki “baba” ve “birader” sözcükleri aslında cümle dışı öge kabul edilir. Öte yandan, bu sözcükler cümlede “seslenmeli özne” olarak da tanımlanabilir.

Dönbaba a. bit. “Sardunyagillerden, tohumlarının ucunda turna gagasına benzer ince uzun bir uç bulunan, yaprakları güzel kokulu bir bitki; turnagagası, geranium robertianum.” (s. 712).

Kızmbirader a. (<T.+ Far.) “Zarla oynanan, karelerle taş yürütüp çeşitli engellerle dolu karelerden oluşan yolu bir an önce bitirmeye dayanan bir oyun türü.” (s. 1438).

III.3. Emir Kipli Yüklem + Zarflardan Kurulan Birleşikler (Fiil + Zarf)

Emir kipiyle çekimlenmiş bir fiil ile zarflar birleşerek genellikle zarf görevinde kullanılan birleşikler meydana getirmektedirler. Tespit edilen sözcükler aşağıda verilmiştir.

Alaşağı zf. “1. Aşağıya doğru. 2. Yere doğru.” (sozluk.gov.tr 2024).

Çekberi a. “Harman yerinde yığınları çekmeye yarayan alet, gelberi” (s. 509).

Gelberi a. “1. Büyük ocaklardan ateşi dışarı çekmek için kullanılan uzun saplı demir araç 2. Tırmık 3. Harman döküntülerini toplamaya yarayan araç 4. Ağaç dallarını budamak için kullanılan eğri demir.” (s. 919).

Gitgide zf. “Zaman ilerledikçe, giderek, gittikçe, ileride.” (s. 948).

Suspuz zf. “Susmuş, sinmiş bir biçimde.” (s. 2175).

III.4. Emir Kipli Yüklem + Yer Tamlayıcısı Yapısında Kurulan Birleşikler (Fiil + İsim)

Emir kipinde (olumlu/ olumsuz) çekimlenmiş fiille cümlede yer tamlayıcısı durumunda olan isim soylu sözcüğün birleşiminden oluşturulan birleşikler de vardır. Tespit ettiğimiz örnekler aşağıdadır:

Dokunmabana a. hlk. “Bir organ veya dokudaki hücrelerin kontrolsüz olarak bölünüp çoğalmasına bağlı olarak dokulara yayılmasına veya uzak dokulara sıçramasıyla beliren hastalık; amansız hastalık, incitmebeni, kanser” (s. 695).

Sil baştan sf. mec. “Önceden yapılanlar göz önüne alınmadan, yeniden.” (s. 2111).

III. 5. Emir Kipiyle Kurulan Birleşiklerden Türeyen İsimler ve Sıfatlar

Emir kipiyle kurulan kimi birleşikler, *+CI*, *+IX*, *+sXz*, *+IXk* isimden isim ve sıfat yapma ekleriyle yeni sözcükler türetmektedirler. Bu yapıda oluşmuş tespit edilen sözcükler şunlardır:

Albenili sf. “Alımlı” (s. 85).

Albenisiz sf. “Alımsız” (s. 85).

Albenisizlik -ği sf. “Alımsızlık” (s. 85).

Çalçenelik a. “Çalçene olma durumu” (s. 485).

Delgeççi a. “Mukavva, kâğıt, kayış, maden ve benzerinde delik açmaya yarayan aracı, zımbayı kullanan kişi” (s. 614).

Gelgeççi sf. “Gelip geçici, sebatkâr olmayan (kimse)” (s. 921).

Gelgelli sf. “Gelgeli olan, alımlı.” (s. 921).

Kapkaççı a. “1. Kapıp kaçmak yoluyla hırsızlık yapan kimse 2. sf. mec. Üstünkörü, gereken önem verilmeyen, baştan savma alelade.” (s. 1309).

Kapkaççılık /-ği a. “Kapkaççı olma durumu.” (s. 1309).

Yapsatçı a. “Bina yapıp satan kimse.” (s. 2531).

Yapsatçılık / -ği a. “Yapsatçının işi veya mesleği.” (s. 2531).

Sallapatilik / -ği a. “1. Sallapati olma durumu. 2. Ciddiyetsizlik.” (s. 2020).

III.6. Tamlama Yapısında Kullanılan Birleşikler

Emir kipiyle kurulan birleşikler, başka bir isim soylu sözcükle tamlama oluşturarak bir nesneyi, kavramı karşılayabilirler. Oluşturulan tamlamalardaki birleşikler bazen sıfat bazen de isim durumundadırlar. Bu tamlamalar iki türdür: *isim tamlaması*, *sıfat tamlaması*.

III.6.1. Sıfat Tamlaması Yapısında Kullanılan Birleşikler

Merkezkaç kuvvet a. fiz. (<Ar. + T. + Ar.) “Bir merkez çevresinde dönen bir cismi merkezden uzaklaştıran kuvvet.” (s. 1659).

İnce tutkal a. “Uygun sıvılardan akıcılığı artırılmış sıvı tutkal.” (s. 1189).

Plastik tutkal a. (<Fr. + T.) “Mobilyacılıkta kullanılan ağaç yapıştırıcı.” (s. 1933).

III.6.2. İsim Tamlaması Yapısında Kullanılan Birleşikler

Baskonuş tuşu a. “Özellikle sabit telefonlarda bulunan bir tuşa verilen addır.” (technopat.net 2024).

Çöz yağı a. “Karın boşluğundaki sindirim organları üzerinde bulunan ve onların üzerinden sıyrılarak veya kesilerek alınan yağ.” (s. 569).

Don yağı a. “1. Normal sıcaklıkta katı durumlarda bulunan ve içyağlarının eritilmesiyle elde edilen hayvansal yağ. 2. sf. mec. Soğuk ve sevimsiz (kimse), don yağı gibi duran, konuşmayan, hareketsiz (kimse), don yağının tortusu gibi kalmak (veya oturmak), çevresindekiyle iletişim kurmadan ilgisiz ve donuk kalmak.” (s. 706).

Döngel orucu a. "Sürekli olarak aç kalma hâli." (s. 713).

Kalk borusu a. ask. ve den. "Bir kıtayı veya bir gemideki tayfaları uyandırmak için belirli saatte boru ile verilen işaret." (s. 1282).

Sus payı a. huk. "Susması, karşı gelmemesi veya bildiği bir sırrı yaymaması için birine verilen para vb. şey, susmalık, hakkısükût, sükût hakkı." (s. 2175).

Tutkal şerbeti a. (<T. + Ar.) "İçine çok az eritilmiş tutkal katılan ılık su." (s. 2390).

Balık tutkalı a. "Balık endüstrisi artıklarından üretilen, yavaş kuruyan fakat bağlama gücü yüksek yapıştırıcı." (s. 245).

Boncuk tutkalı a. "Boncuk biçiminde glüten tutkalı." (s. 377).

Glüten tutkalı a. (<Fr. + T.) "Hayvanları deri, kemik, sinir vb. artıklarından elde edilen, genellikle sıcak olarak kullanılan bir yapıştırıcı türü." (s. 952).

Kaurit tutkalı a. (<İng. + T.) "Yapay reçine verniği ve tutkalı üretiminde kullanılan temel gereçlerden beyaz, billursu toz; kaurit tutkalı, üre." (s. 1355).

Kazein tutkalı a. (<Fr. + T.) "Ekşi süttten kireç yardımı ile üretilen ve soğuk olarak kullanılan ağaç yapıştırıcısı." (s. 1373).

Lastik tutkalı a. (<Fr. + T.) "Lastiklerin kasnağa yapıştırılmasını sağlayan madde." (s. 1577).

Vargel tezgâhı a. tek. (<T. + Far.) "Madenî parçaların üzerindeki kabalıkları almak için kullanılan makine." (s. 2469).

Yat borusu a. "Yatma saatini bildiren boru." (s. 2550).

Yazboz tahtası a. esk. (<T. + Far.) "Okullarda dışarı çıkan çocuğun dönüp dönmediğinin anlaşılması için girip çıkarken işaretlenen tahta yazboz tahtasına çevrilmek (veya döndürmek) bir konuda art arda birbirini tutmayan kararlar alınmak." (s. 2559).

IV. Emir Kipiyle Kurulan ve Birleşik Fiil Yapısında Kullanılan Birleşikler (İsim + Yardımcı Fiil)

Emir kipiyle kurulan birleşikler, yardımcı fiillerle bir birleşik fiil oluşturabilirler. Bu konu her ne kadar çalışmamızın ana konusuna dâhil olmasa da bu tür birleşikler yardımıyla Türkçenin zenginleşmesine sunulan katkıya işaret edilmek istenmiştir. Bu gruba dâhil tespit edilen birleşik fiiller şunlardır:

Alaşağı etmek 1. yetkilerini elinden alıp birini yerinden uzaklaştırmak, atmak, kovmak. 2. kapıp yere vurmak. 3. bir şeyi veya bir kimseyi güç kullanarak devirmek, 4. mec. kötülemek, değersiz göstermek." (Sözlük.gov.tr 2024).

Albeni vermek "Çekiciliği arttırmak, ilgi toplamak, hoş ve güzel göstermek" (s. 85).

Albenisi olmak "çekiciliği bulunmak." (s. 85).

Don yağı gibi konuşmak "don yağı gibi sessiz kalmak, konuşmamak" (s. 706)

Don yağının tortusu gibi kalmak veya oturmak "çevresindekilerle iletişim kurmadan ilgisiz ve donuk kalmak." (s. 706).

Çalyaka etmek "Yakasına yapışıp sıkıca tutmak" (s. 489).

Geçgeç yapmak "Uzaktan kumandayla televizyon kanallarını gezmek, geçgeçlemek" (s. 914).

Gelberi etmek "Argoda aşırarak, çalmak, kendine mal etmek" (s. 919).

Gitgelyapmak “Konut ve işyeri arasında ve bunu yaparken meskûn mahal sınırını aşan seyahat yapmak; bazen işle ilgisi olmasa bile yerler arasında düzenli veya sık sık tekrarlanan seyahatler yapmak.” (tureng.com 2024).

Gitgeller yaşamak “Zihinde geçmiş ve bugün arasında gidip gelmek.” (tureng.com 2024).

Örtbas etmek / olmak “Bir durumun, bir olayın duyulmamasını, yayılmamasını sağlayan önlemler almak anlamındaki *örtbas etmek* ve ‘bir durum, bir olay duyulmamak, yayılmamak’ anlamındaki *örtbas olmak* deyimlerinde geçer.” (s. 1859).

Sallasırt etmek “Sırtına almak, yüklenmek.” (s. 2020).

Sıkboğaz etmek mec. “Bir şey yaptırmak için ‘birini zorlamak, baskı yapmak’ anlamına gelen *sıkboğaz etmek* deyiminde geçen bir söz.” (s. 2091).

Suspus etmek “Susturmak.” (s. 2175).

Suspus olmak “Susmak, sinmek, sesini hiç çıkarmamak.” (s. 2175).

Sürgit yapmak “İş için uzatmak, sürdürüp durmak.” (s. 2184).

Veryansın etmek “Acımadan, hiçbir şey düşünmeden saldırmak, yok etmek, bol bol harcamak veya acımasızca söylemek anlamlarındaki *veryansın etmek* deyiminde geçer.” (s. 2482).

Yazboz tahtasına çevirmek / döndürmek “Bir konuda art arda birbirini tutmayan kararlar alınmak.” (s. 2559).

SONUÇ

Tarımlan kaynaklarda tespit dilen örnekler içinde her *iki parçası da emir kipiyle kurulan birleşiklerin sayısı* elli bir (51)’dir. Bunlar içinde *iki parçası da basit fiille kurulan birleşiklerin sayısı* yirmi sekiz (28), *iki parçası da türemiş fiillerden kurulan birleşiklerin sayısı* üç (3), *parçalardan biri basit diğeri türemiş fiilden kurulan birleşiklerin sayısı* yedi (7), *İlk parçası emrin ikinci teklik şahıs çekimiyle, ikinci parçası emrin diğeri şahıs çekimleriyle oluşan birleşiklerin sayısı* iki (2), *hece kesbirleme yoluyla kurulan birleşiklerin sayısı* on bir (11)’dir.

Parçalardan biri emir kipiyle diğeri nesne veya özneye kurulan birleşiklerin toplam sayısı on altı (16)’dır. Bunlardan *emir kipi + nesneden kurulan birleşiklerin sayısı* on dört (14), *emir kip + öznenen kurulan birleşiklerin sayısı* iki (2)’dir.

Emir kipi ve zarf yapısında kurulan birleşiklerin sayısı beş (5), *emir kipi ve yer tamlayıcısı yapısında kurulan birleşiklerin sayısı* iki (2)’dir. *Emir kipiyle kurulan birleşiklerden türeyen isimler ve sıfatların sayısı* ise on iki (12)’dir.

Emir kipiyle kurulan birleşiklerin tamlama yapısında kullanılmasıyla meydana gelen birleşik sayısı on dokuz (19)’dur. Bunların üç (3)’ü sıfat tamlamasında, on altı (16)’sı isim tamlamasında kullanılmıştır.

Emir kipiyle kurulan ve birleşik fiil yapısında kullanılan birleşiklerin (isim + yardımcı fiil) sayısı da yirmi yedi (27)’dir.

Emir kipiyle oluşturulan birleşiklerin çoğunluğu tekrar yapısındadır. Bu yapıda olanların bir kısmı isim ve sıfat tamlaması içerisinde bir kısmı ise birleşik fiillerde kullanılabilir. Yukarıda ayrıntılı olarak verdiğimiz sayısal değerler ışığında, *emir kipiyle kurulan birleşiklerin* günümüz Türkiye Türkçesindeki toplam sayısının yüz beş (105) olduğu görülmektedir. Söz konusu birleşiklerin, birleşik fiil yapısına katkılarını da eklersek yüz otuz iki (132) yeni söze doğrudan veya dolaylı etki ettikleri görülmektedir. Aslen bir emir cümlesinin kısaltılmasıyla bir nesnenin, kavramın karşılanması ve bu yöntemle yüz on -tespit edilen

sayı budur- yeni sözcük türetilmesi, Türkçenin türetme gücünün ne denli çeşitli, zengin ve sınırsız olduğunun açık bir delilidir.

KISALTMALAR

a. isim, ad.	vol.	Cilt (volume)
Ar. Arapça	zf.	Zar
Ask. Askerî terim		
bağ. Bağlaç		
bit.b. Bitki bilimi terimi		
bk. Bakınız.		
C Cilt		
coğ. Coğrafi terim		
çev. Çeviren		
den. Denizcilik terimi		
ed. Editör		
esk. Eski dilde, eskimiş söz, arkaik söz		
Far. Farsça		
fiz. Fizik terimi		
Fr. Fransızca		
Haz. Hazırlayan		
hlk. Halk ağzında kullanılan söz		
huk. Hukuk terimi		
İng. İngilizce		
İt. İtalyanca		
mec. Mecaz anlam		
S Sayı		
s. Sayfa		
sf. Sıfat		
sp. Spor terimi		
ss. Sayfa sayısı		
T. Türkçe		
TDK Türk Dil Kurumu		
tek. Teknoloji terimi		
tıp. Tıp terimi		
Tic. Ticari terim		
vb. ve benzeri		

KAYNAKÇA

- AHANOV, K. (2008). *Dil Biliminin Esasları*. (çev. Murat Ceritoğlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALİBEKİROĞLU, S. (2017). "Türkçede Sözcük Türetme Yolları (Methods of Word Derivation in Turkish)". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2017, C. 16 – S. 1*: 35-46.
- ALYILMAZ, S. (2018). "Türkçede Birden Fazla Anlam Ögesiyle (Sentaktik Yolla) Kavramların İşaretlemesi". *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 1*: 11-26.
- BANGUOĞLU, T. (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAUER, L. (1983). *English Word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAUER, L. (2003). *Morphological Productivity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- BLOOMFIELD, L. (1984). *Language*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- BUDAK, Ş. (2022). "Türkiye Türkçesinde Yok Sayılan Bir Kelime Grubu: Birleşik İsim Grubu (An Ignored Word Group in Turkey Turkish: Compound Noun Group)", *International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences (JOSHAS JOURNAL) Vol: 8 Issue: 54, JULY*: 907-919.
- DEMİR, N. - YILMAZ E. (2014). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- DEMİRCAN, Ömer (1977). "Bileşik Sözcük ve Bileşik Sözcüklerde Vurgu", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- EKER, S. (2018). "Dördüncü Ünite". *Türk Dili 1*. (ed. Muhsin Macit, Serap Cavkaytar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- EKER, S. (2019). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERGİN, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayım Tanıtım.
- EYİ, E. (2024). "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Birleşik İsim". *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi - International Journal of Social Sciences 2024, 12(23)*: 212-228.
- HATİPOĞLU, V. (1963). "Kelime Grupları ve Kuralları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*: 203-244.
- HAZAR, M. (2015). "Türkçede Fono-Semantik ve Morfo-Fonolojik Yolla Sözcük Türetme". *IJLET*: 1648-1669.
- İMER, K. vd. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- KALAYCI, Ü. (2021). "Yeni Örneklerle Beşinci Tip Karma Kelimeler". *Karadeniz Araştırmaları, XVIII/69*: 155-162.
- KARAAĞAÇ, G. (2013). *Türkçenin Dilbilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- KARAAĞAÇ, G (2021). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994). "Birleşik Kelimeler ve Yazılışları Üzerine", *Türk Dili, S. 501*: 180-186.
- KORKMAZ, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KUMANLI, M. S. (2021). "TDK Türkçe Sözlük'te "Hlk." Etiketli Sözlükbirimlerin Söz Yapım Yollarının İncelenmesi: A Maddebaşı Örneği". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz*: 21-38.

- LIEBER, R. (1992). *Deconstructing Morphology, Word Formation in Syntactic Theory*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- LIEBER, R. (2005). *English Word-Formation Process*. (Ed. P. Štekauer ve R. Lieber), *Handbook of word-formation* içinde ss. 375-422: Springer Science & Business Media.
- MALKOÇ, M. (2022). "Türkçede Birleşik İsim Tipleri". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27): 23-31.
- NALBANT, M. V. (2017). "Türkçede Bir Sözcük Türü ve Sözcük Türetme Yolu Olarak Karma Sözcükler". *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (Türklad) C. 1, S. 1, 2017*: 59-66.
- PAYLAN, K. (2015). *Türkçede Kelime Türetme Yollarına Genel Bir Bakış*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZKAN, M. (1996). "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmi Araştırmalar 2*: 95-110.
- ÖZKAN, A. TOKER, M. AŞCI, U.D. (2020). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- ÖZKAN, A. TOKER, M. AŞCI, U.D. (2013). *Türk Dili, Dil ve Anlatım*. Konya: Palet Yayınları.
- SARI, İ. (2015). *Türkçede Ekleşme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.
- SARI, İ. (2016). "Türkiye Türkçesindeki Birleşik Sözcüklerin Merkezlilik Odağında Sınıflandırılması, The Classification of Compounds in Turkish within the Framework of Centricity." *Dil Araştırmaları, Bahar 2016/18*: 199-217.
- Sozluk.gov.tr (2024). "Alaşağı" Maddesi". Erişim Tarihi: 23.08.2024 <https://sozluk.gov.tr/>
- ŞENEL, M. (2009). "Kes-Kopyala-Yapıştır; Yeni Kelime Türet", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 57(2009/1)*: 99-109.
- Technopat.net (2024). "Varolant baskonuş tuşu değişmiyor" Erişim Tarihi: 23.8.2024 <https://www.technopat.net/sosyal/konu/valorant-bas-konus-tusu-degismiyor>."
- TEKİN, T. (2013). "Birleşiklerin Tanımı ve Yazımları", *Makaleler 3: Çağdaş Türk Dilleri*, (Haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 343-350.
- Tureng.com (2024). "Gitgel Maddesi". Erişim Tarihi: 23.08.2024 <https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/gitgel>
- Türkçe Sözlük* (2023). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- VARDAR, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIZ, H. (2010). "Halkın Dile Katkısına Örnek Olarak Türkçede Kelime Yapmanın Alternatif Yolları Üzerine". *Dünya Dili Türkçe Sempozyumu (16-18 Aralık 2010)*. İzmir: 1033-1042.
- ZÜLFİKAR, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Turkish, an agglutinative language, has been a language that generally derives words from suffixes since its first written sources. Word formation methods have diversified and increased in the development process of the language. In recent years, it has been determined that there are nearly forty word formation methods in Turkish. One of the most commonly used of these methods is the word compounding method.

Compounding usually occurs when two or more than two words are used with morphemes and syntax patterns to form new meaningful words. Words derived by this method are called "compound words, compounds".

When deriving new compound words, the words that make up the compound word sometimes completely deviate from their real meanings, but sometimes they do not lose their real meanings. The words that make up the compound can be written together or separately. The words created with this method combine as main element + main element or auxiliary element + main element. Since compound words only correspond to one concept in terms of meaning, they are single words and are used in this way.

In this study, compounds formed with the imperative mode derived by the word compounding method in Turkish are analyzed. The compounds in this group have not been analyzed collectively in a research until now, the subject has not been examined in detail and all examples have not been shown together. The aim of this study is to identify and structurally classify the compound words used in modern Turkish, which were originally formed by abbreviating an imperative sentence in various ways.

The importance of our study is that compounds formed with imperative mode are separated and examined from other compounds for the first time.

The structural classification of the detected compounds is as follows:

1. Compounds with both parts formed with the imperative mode (verb + verb): The examples in this group are divided into the following subgroups according to their structures:

1.a. Compounds with both parts formed with simple verbs (verb + verb),

1.b. Compounds with one part formed with a simple verb and the other with a derived verb (verb + verb),

1.c. Compounds with both parts formed with derived verbs (verb + verb),

1.d. Compounds with the first part formed with the second person singular conjugation of the imperative and the second part formed with the other person conjugations of the imperative (verb + verb),

1.e. Compounds formed by syllable conjunction (verb + verb / noun + verb).

2. Compounds with one part formed with the imperative mode and the other with the object or subject (Verb + Noun / Noun + Verb). The examples in this group are divided into two:

- 2.1. Compounds with the imperative mode + objects (verb + noun)
- 2.2. Compounds formed with imperative mode + subjects (verb + noun/ noun + verb)
3. Compounds formed with imperative mode + adverbs (verb + adverb)
4. Compounds formed with imperative mode + complement of place (verb + noun)
5. Nouns and adjectives derived from compounds formed with imperative mode
6. Compounds used in complement structure (noun + noun). Compounds forming complements with imperative mode are divided into two groups:
 - 6.1. Compounds used in adjective phrase structure (adjective + noun)
 - 6.2. Compounds used in noun phrase structure (noun + noun)
7. Compounds formed with imperative mood and used in compound verb structure (noun + auxiliary verb)

In order to identify the compounds, the Turkish Dictionary of the Turkish Language Association (2023) and the Association's current electronic publication <https://sozluk.gov.tr/> were scanned. In addition, examples from various published sources (such as books, magazines, articles, newspapers) and electronic publications that fit the subject of our research were compiled. Appropriate examples that were not mentioned in the Turkish Dictionary and other printed publications but were proposed in an article on the subject (Şenel, 2009) were also included in this research.

As a result of the review of the sources, it was determined that the total number of compounds formed with the imperative mode in modern Turkish is one hundred and five (105); and if we add their contributions to compound verb formation, they directly or indirectly affect one hundred and thirty-two (132) new words. This is a clear evidence of how diverse, rich and unlimited the derivation power of Turkish is.